

SHAXS KONSEPTUAL TUZILISHI TARKIBIY XUSUSIYATLARINING PSIXOLOGIK TAHLILI VA PSIXOLOG MUTAXASSIS PSIXOGRAMMASI

Mirashirova Nargiza Anvarovna
Toshkent Amaliy fanlar universiteti
Psixologiya kafedrasida professori, ps.f.b.f.d.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19456019>

Annotatsiya: ushbu maqolada shaxsning konseptual tuzilishi va uning psixologik tabiati tahlil qilinadi. Tadqiqotda psixologik portretni shakllantirishda shaxs nazariyalari, professiogramma va psixogrammaning o‘rni, shuningdek, IAAP va ICP kabi xalqaro tashkilotlarning mutaxassis shaxsiga qo‘yadigan zamonaviy talablari yoritilgan. Shaxsning ichki konseptual tizimini ijtimoiy muhit bilan bog‘lagan holda, psixologik va ijtimoiy-psixologik portretning o‘zaro mutanosibligi ilmiy asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: konseptual tuzilish, psixogramma, professiogramma, psixologik portret, shaxs tipi, IAAP, kasbiy kompetensiya, motivatsiya, ijtimoiy ustanovka.

Аннотация: в данной статье анализируется концептуальная структура личности и её психологическая природа. В исследовании освещается роль теорий личности, профессиограммы и психогаммы в формировании психологического портрета, а также современные требования международных организаций, таких как IAAP и ICP, к личности специалиста. Научно обоснована взаимосвязь психологического и социально-психологического портрета путем интеграции внутренней концептуальной системы личности с социальной средой.

Ключевые слова: концептуальная структура, психогамма, профессиограмма, психологический портрет, тип личности, IAAP, профессиональная компетенция, мотивация, социальная установка.

Annotation: this article analyzes the conceptual structure of personality and its psychological nature. The research highlights the role of personality theories, profессиograms, and psychograms in shaping a psychological portrait, as well as the modern requirements of international organizations such as IAAP and ICP for a specialist's personality. The mutual balance between psychological and socio-psychological portraits is scientifically grounded by linking the internal conceptual system of the individual with the social environment.

Keywords: conceptual structure, psychogram, profессиogram, psychological portrait, personality type, IAAP, professional competence, motivation, social attitude.

Kirish. Bugungi kunda jahon miqyosida inson omili va uning ruhiy salomatligiga bo‘lgan e’tibor har qachongidan ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Zamonaviy psixolog mutaxassisning jamiyatdagi muhim o‘rni nafaqat amaliy talab, balki IAAP (Amaliy psixologlar xalqaro assotsiatsiyasi), ICP (Xalqaro psixologlar ittifoqi) va ISSBD kabi yirik xalqaro professional tashkilotlar faoliyati orqali ham e’tirof etilmoqda.

Psixologiya fanining rivojlanishi shaxsni o‘rganishda yangi tizimli yondashuvlarni talab qiladi. Shunday yondashuvlardan biri - shaxsning konseptual tuzilishi bo‘lib, u insonning dunyoqarashi, qadriyatlari va ijtimoiy munosabatlarini belgilab beruvchi murakkab kognitiv tizimdir. Ushbu maqolada psixologik portretni aynan shaxsning konseptual tuzilishi bilan uzviy bog‘liqlikda tahlil qilish, uning individual-tipologik xususiyatlarini ijtimoiy muhit bilan

uyg'unlashtirish masalalari ko'rib chiqiladi. Bu esa o'z navbatida, psixolog mutaxassislar uchun shaxsning ichki imkoniyatlarini va uning xulq-atvor modellarini aniqroq prognoz qilish imkonini beradi.

Insoniyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida psixologiya fani nafaqat nazariy bilimlar majmuasi, balki jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy barqarorligini ta'minlovchi amaliy vositaga aylandi. Ayniqsa, mutaxassis shaxsini shakllantirishda uning konseptual tuzilishini o'rganish eng dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Shaxsning konseptual tuzilishi - bu insonning dunyoqarashi, qadriyatlari, o'zi haqidagi tasavvurlari va ijtimoiy rollarini o'z ichiga oluvchi murakkab ichki tizimdir [1]. Zamonaviy psixolog mutaxassisning jamiyatdagi muhim o'rni xalqaro miqyosda ham tan olingan. Buni Amaliy psixologlar xalqaro assotsiatsiyasi (IAAP), Xalqaro psixologlar ittifoqi (ICP) va Yevropa eksperimental-ijtimoiy psixologlar assotsiatsiyasi (EAESP) kabi tashkilotlarning keng qamrovli faoliyati misolida ko'rishimiz mumkin. Ushbu tashkilotlar belgilab bergan standartlar asosida mutaxassisning nafaqat kasbiy bilimi, balki uning individual-psixologik portreti ham baholanadi. Shaxsning konseptual tuzilishi uning barcha hayotiy faoliyatini boshqaruvchi markazdir. Bu tuzilish tarkibiga quyidagilar kiradi: *Kognitiv komponent: Dunyo haqidagi bilimlar va mantiqiy fikrlash uslubi; Affektiv komponent: Emotsional munosabatlar va his-tuyg'ularni boshqarish qobiliyati; Konativ (xulq-atvor) komponent: Maqsad sari intilish, iroda va motivatsiya* [2].

Psixologik portret tushunchasining etimologiyasini tahlil qilganda, uning ko'p qirrali ekanligini ko'ramiz. U shaxsning sensor fikrlovchi introvert yoki intuitsiv ekstravert kabi tiplarini, shuningdek, uning intellektuallik va kommunikabellik darajasini aks ettiradi. Shaxsning konseptual tuzilishi uning ijtimoiy muhitdagi o'rnini va munosabatlar tizimidagi "Men" obrazini shakllantiradi. Psixologik tahlil jarayonida ikki muhim tushuncha-*professiogramma va psixogramma* alohida o'rin tutadi. *Professiogramma* -bu muayyan kasb egalariga qo'yiladigan ijtimoiy, iqtisodiy va texnik talablar majmuidir. Psixolog mutaxassis uchun *professiogramma* uning kasbiy etikasini, mas'uliyatini va bajarishi lozim bo'lgan funksional vazifalarini belgilaydi. *Psixogramma* esa mutaxassisning aynan konseptual tuzilishiga tegishli bo'lgan ruhiy xususiyatlar xaritasidir. U quyidagi parametrlarni o'z ichiga oladi:

- *Emotsional barqarorlik*: Stressli vaziyatlarda o'zini tuta bilish.
- *Refleksiya*: O'z harakatlarini tahlil qilish va baholash qobiliyati.
- *Empatiya*: Mijozning his-tuyg'ularini tushunish va unga sherik bo'lish.
- *Kompetentlik*: Bilimlarni amaliyotda qo'llay olish mahorati [3].

Psixologik portretni ijtimoiy-psixologik portret bilan uyg'unlashtirishda shaxsning xislatlari ijtimoiy munosabatlar prizmasi orqali talqin qilinadi. Bunda mutaxassisning motivatsiyasi va ijtimoiy ustanovkalari uning kasbiy muvaffaqiyatini belgilovchi asosiy omillarga aylanadi.

IAAP va ISSBD (Xulq-atvor rivojlanishini o'rganish xalqaro jamiyati) kabi nufuzli tashkilotlar psixologik tayyorgarlikda nafaqat nazariy bilimga, balki shaxsning ruhiy moslashuvchanligiga (adaptivlik) alohida e'tibor qaratadi. *Professiogramma* asosida tuzilgan o'quv dasturlari psixogrammadagi ko'rsatkichlarni (masalan, o'zini-o'zi nazorat qilish) rivojlantirishga qaratilgan bo'lishi lozim. Shaxsning konseptual tuzilishidagi xususiyatlar, masalan, intellektuallik va erglik (faollik), mutaxassisning turli kross-madaniy muhitlarda samarali ishlashiga yordam beradi. Bu esa IACCP (Xalqaro kross-madaniy psixologiya assotsiatsiyasi) tomonidan ilgari surilayotgan global professional integratsiya tamoyillariga to'la mos keladi.

O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, psixologik portret faqat statistik ma'lumotlar yig'indisi emas. U dinamik tizim bo'lib, shaxsning o'z-o'zini rivojlantirishi natijasida o'zgarib boradi. Shaxs konseptual tuzilishidagi o'z-o'zini baholash va motivatsiya darajasi yuqori bo'lgan

mutaxassislar kasbiy faoliyatda "emotsional yonish" sindromiga kamroq duch keladilar. Psixologik portretni shakllantirishda quyidagi tamoyillar ustuvor bo‘lishi kerak:

1. Individuallik: Har bir shaxsning o‘ziga xos konseptual bazasini hisobga olish.
2. Ijtimoiy uyg‘unlik: Shaxs sifatlarini jamiyat talablari bilan muvofiqlashtirish.
3. Kasbiy muvofiqlik: Psixogrammadagi ko‘rsatkichlarning professiogramma talablariga javob berishi.

Xulosa qilib aytganda, shaxsning konseptual tuzilishini chuqur psixologik tahlil qilish zamonaviy psixolog mutaxassisning professional qiyofasini yaratishda asosiy fundament hisoblanadi. Psixogramma va professiogramma tushunchalarini uyg‘unlashtirish orqali biz mutaxassisning kasbiy imkoniyatlarini yanada aniqroq baholash imkoniga ega bo‘lamiz. Xalqaro assotsiatsiyalar (IAAP, ICP) tajribasi shuni ko‘rsatadiki, kelajak psixologi- bu nafaqat maslahat beruvchi shaxs, balki o‘zining konseptual tuzilishini doimiy ravishda takomillashtirib boruvchi, ijtimoiy mas’uliyatli mutaxassisdir. Ushbu sohadagi ilmiy izlanishlar mutaxassislar tayyorlash tizimini yangi sifat bosqichiga ko‘tarishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. G‘oziyev E.G‘. Umumiy psixologiya. Toshkent, 2010. – 234-b.
2. Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya. Toshkent, 2012. – 180-b.
3. Anastazi A., Urbina S. Psixologicheskoye testirovaniye. – SPb.: Piter, 2007. – 688 s.
4. Zeer E.F. Psixologiya professiy. – M.: Akademicheskij proyekt, 2003. – 336 s.
5. International Association of Applied Psychology (IAAP) – Professional Standards and Ethics Report, 2023.
6. Klimov Ye.A. Psixologiya professionalnogo samoopredeleniya. – M.: Akademiya, 2004. – 304 s.